

EDWARD STENZ

(1897—1956)

Edward Stenz urodził się dnia 22 stycznia 1897 r. w Warszawie z ojca Teodora, pracownika znanej stołecznej wytwórni „Fr. Puls”, i matki Joanny. Wykształcenie średnie zdobył w gimnazjum filologicznym im. M. Reja, po czym zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w trudnych latach 1917—1924 studiował fizykę, głównie doświadczalną, usilnie i z rzadką gorliwością zaprawiając się do samodzielnej pracy badawczej. O jego wczesnych w tym kierunku sukcesach świadczy praca wykonana wspólnie z zasłużonym fizykiem warszawskim S. Landau-Ziemeckim pt. *The Dissociation of Iodine Vapour and Its Fluorescence*, ogłoszona w 1920 r. w „Philosophical Magazine”.

Początkowo jako student, a następnie jako asystent Zakładu Fizyki Doświadczalnej UW E. Stenz rozwija rozległą działalność naukową i już wówczas geofizyka pociąga go niepodzielnie. Zapoznaje się gruntownie z metodami pomiarowymi aktynometrii i podejmuje, częściowo pod kierunkiem znakomitego w tej dziedzinie specjalisty, jakim był W. Górczyński, liczne badania w kraju, a nawet organizuje zagraniczne wyprawy badawcze (Jungfrauoch, Alpy, 1923). W r. 1926 E. Stenz

uzyskuje tytuł naukowy doktora filozofii. Jest już wówczas badaczem znanym i autorem ponad trzydziestu rozpraw, których głównym tematem jest natężenie, skład widmowy i rozkład geograficzny promieniowania słonecznego na ziemiach polskich.

W 1925 r. E. Stenz podejmuje pracę w Państwowym Instytucie Meteorologicznym, obejmując stanowisko kierownika Wydziału Morskiego w Gdańsku. Na stanowisku tym kładzie podwaliny przyszłego Obserwatorium Morskiego i pierwszy w naszym kraju organizuje pracę naukową w zakresie oceanologii i meteorologii morskiej.

W latach 1928—1931 E. Stenz jest pracownikiem naukowym Instytutu Geofizyki i Meteorologii UJK we Lwowie, gdzie żywo i wydajnie współpracuje z kierownikiem tego instytutu, znanym uczonym H. Arctowskim. W okresie tym E. Stenz organizuje stację magnetyczną w Daszawie pod Stryjem (przeniesioną następnie do Janowa pod Lwowem), wykonuje liczne prace magnetyczne na Podkarpaciu i współdziała w pierwszych w naszym kraju pracach sejsmiczno-poszukiwawczych zorganizowanych przez S. A. „Pionier” we Lwowie. Z tego okresu jak również z następnego okresu 1932—1937 r., który spędza częściowo w Warszawie, częściowo w licznych zagranicznych podróżach naukowych, pochodzą najważniejsze prace E. Stenza z zakresu fizyki litosfery i geofizyki poszukiwawczej. Serię ważnych prac badawczych poświęca również w tym okresie E. Stenz opadowi pyłu eolicznego, jaki nawiedza Polskę w kwietniu 1928 r. Publikacja na ten temat zawiera wartościowe syntetyczne opracowanie wszystkich znanych przypadków występowania tych zjawisk na terenie naszego kraju. W okresie tym E. Stenz zażył również jako znakomity popularyzator. Jego *Fizyka Ziemi* napisana dla *Wielkiej przyrody ilustrowanej* (1932), a szczególnie jego *Ziemia. Fizyka globu, mórz i atmosfery* (pierwsze wydanie 1936; drugie wydanie 1953; trzecie wydanie 1956) stanowią trwałe pozycje polskiej literatury popularnonaukowej.

W 1937 r. E. Stenz zostaje powołany na kierownika Obserwatorium Wysokogórskiego P. I. M. na Kasprowym Wierchu, którego jest współorganizatorem i współtwórcą. Po dwuletnim tam pobycie, uzyskawszy propozycję zorganizowania i objęcia kierownictwa służby meteorologicznej w Afganistanie, udaje się do Kabulu, gdzie spędza prawie dziesięć lat. Owocem naukowym pobytu w Afganistanie jest kilka ważnych prac E. Stenza dotyczących sejsmiczności tego mało zbadanego kraju oraz liczne studia klimatologiczno-meteorologiczne oparte o zebrany tam materiał.

Po powrocie do kraju w 1948 r. E. Stenz obejmuje kierownictwo nowo kreowanej Katedry Fizyki Ziemi UW. Obok zajęć naukowo-badawczych i dydaktycznych E. Stenz poświęca wiele energii sprawom organizacyjnym geofizyki polskiej. Zostaje zastępcą przewodniczącego sekcji nauk o ziemi i przewodniczącym podsekcji geofizyki na I kongresie nauki polskiej. Czynn timer współdziała w zakresie swej specjalności w pracach naukowych i organizacyjnych prowadzonych przez Polską Akademię Nauk. Jest współtwórcą i współorganizatorem Zakładu Geofizyki PAN powołanego do życia w 1953 r. Współdziała przy powołaniu do życia Komitetu Geofizyki PAN i jest pierwszym organizatorem jego prac i pierwszym przewodniczącym. Bierze udział w pracach społecznych jako długoletni

prezes Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrogeologicznego i czynny członek wielu innych towarzystw naukowych, m. in. Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Ciężka choroba, na którą zapadł w 1954 r. i która przez dwa lata trawiła jego siły, zmogła go ostatecznie w dniu 21 lutego 1956 r.

Zawsze dbały o dobro i postęp geofizyki polskiej oddany był całkowicie i ofiarnie służbie nauki. Otaczany był miłością swych uczniów i głębokim szacunkiem wszystkich, którzy z nim współpracowali.

Wykaz ważniejszych prac z dziedziny geofizyki i geologii

1928. O opadach pyłu eolicznego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem opadu z końcem kwietnia.
1929. Zagadnienia magnetyzmu kuli ziemskiej, *Kosmos*.
Pomiary nachylenia magnetycznego w okolicach Lwowa, *Kosmos*.
1933. Deklinacja magnetyczna na Podkarpaciu, *Komunikaty Inst. Geofiz. i Meteorol. UJK*.
1936. O przebiegu deklinacji magnetycznej w Krakowie, *Biul. Tow. Geofiz.*
O zmianach wiekowych magnetyzmu ziemskiego na ziemiach polskich (wspólnie z T. Olczakiem), *Biul. Tow. Geofiz.*
1937. Pomiary gradientu grawimetrycznego w okolicach Truskawca, *Biul. Tow. Geofiz.*
W sprawie odwrotnego przebiegu składowej pionowej pola magnetycznego ziemskiego w Świdrze.
O meteorycie pułtuskim, *Urania*.
1938. Remarques sur les observations de la composante verticale du magnetisme à Świder, *Gerl. Beitr. z. Geophys.*
1939. Zdjęcie magnetyczne północnej części Śląska, *Prace geol. śląskie*.

Tadeusz Olczak

RÉSUMÉ

Edward Stenz était un géophysicien éminent. Ses recherches appartenaient au domaine de l'actinométrie, de la météorologie, de la physique de lithosphère, de la prospection géophysique. Il a écrit plusieurs ouvrages sur le magnétisme terrestre, en particulier sur celui des territoires polonais, sur la déclinaison magnétique et le gradient gravimétrique. Il écrivit aussi au sujet de l'apparition de la poussière éolique en Pologne en 1928.

Il a exercé pendant sa vie plusieurs fonctions scientifiques; entre autres dans l'Institut Météorologique de Pologne, il était directeur de l'Observatoire Alpestre sur un sommet de la Tatra — Kasprowy Wierch; il travaillait aussi dans le poste magnétique dans la partie SE de la Pologne.

Invité par le gouvernement de l'Afghanistan, Stenz passa dans ce pays les années 1939—1948 en caractère de directeur du service météorologique de Kaboul.

À partir de 1948 il était professeur à l'Université de Varsovie, faisant des cours et dirigeant la chaire de la physique de la terre. Il était président du Comité Géophysique de l'Académie Scientifique Polonaise et, en outre, membre de beaucoup d'autres sociétés scientifiques de Pologne.